Wintertelling en vogelsoorten van de Rode Lijst 2013-2014

Velduil
Foto Jan Enne Haack

WIERDE & DIJK
DE VERENIGING VOOR AGRARISCH NATUUR- EN LANDSCHAPSBEHEER NOORD-GRONINGEN

Wintertelling en vogelsoorten van de Rode Lijst 2013-2014

Auteur
Bauke Koole
Tellers
Jacob Bosma, Saskia van der Burg, Bauke Koole, Alwin van Lubeck, Willy Sjaarda en Gerben Veenstra
Datum
05-10-2015

Adres:
Wierde & Dijk
Postbus 25
9965 ZG Leens
E-mail: info@wierde-en-dijk.nl
Website: www.wierde-en-dijk.nl

Inhoudsopgave

1 Inleiding 1
2 Agrarisch natuurbeheer 1
3 Onderzoeksopzet 2
4 Werkwijze 3
5 Weersomstandigheden 4
6 Resultaten 5
6.1 Bijzondere waarnemingen 7
7 Conclusies 7
8 Aanbevelingen 7
8.1 Rode lijst-soorten 8
8.1.1 Blauwe kiekendief 8
8.1.2 Graspieper 8
8.1.3 Kneu 8
8.1.4 Patrijs 9
8.1.5 Ringmus 9
8.1.6 Veldleeuwerik 9
8.1.7 Velduil 9
9 Colofon en dankwoord 10
10 Literatuur 11
11 Bijlage 12

1 Inleiding

Wierde & Dijk heeft in 2013 opnieuw besloten een wintertelling te doen om de effectiviteit van de SNL-maatregelen te onderzoeken. Bij de uitwerking van de resultaten is extra aandacht besteed aan soorten van de Rode lijst. Op de Rode lijst zijn vogelsoorten opgenomen die in hun voortbestaan worden bedreigd. Soorten van de Rode lijst zoals Gele kwikstaart, Kwartelkoning en Grauwe kiekendief broeden wel in het werkgebied van Wierde & Dijk maar trekken in de nazomer naar hun winterkwartieren in Afrika. Een vrij groot aantal soorten van de Rode Lijst overwintert echter in het werkgebied van Wierde & Dijk. Het gaat om de volgende vogels.

- Blauwe kiekendief
- Graspieper
- Kneu
- Patrijs
- Ringmus
- Veldleeuwerik
- Velduil

Wierde & Dijk houdt als natuurorganisatie rekening met soorten op de Rode lijst door in het gevoerde beheer maatregelen te treffen die het leefgebied van deze soorten verbeteren. Daarom is ervoor gekozen om in deze wintertelling aan de hand van de resultaten te kijken hoe deze soorten van de Rode lijst er in winterperiode voor staan. Over het algemeen richten beschermingsmaatregelen zich vooral op de voortplantingscyclus in het broedseizoen. Voor de overleving van met name eerste kalenderjaar vogels die in Nederland geheel of deels overwinteren, is de winterperiode echter cruciaal.
Naast de Rode lijst-soorten zullen de meest voorkomende vinkachtige ook nader onderzocht worden.
De beheerfunctie *broedend* die zich primair richt op broedvogels speelt mogelijk ook een belangrijke rol voor overwinterende vogels. De beschikbaarheid en het aanbod van zaden is sterk van invloed op de aanwezigheid van overwinterende vogelsoorten. Een kale kort gemaaide stoppel trekt veel grondgebonden soorten aan. Opgaande vegetatie gedurende de winterperiode trekt meer vinkachtigen aan die hangend aan de vegetatie zaden uit het gewas onttrekken. Voor grondgebonden soorten als Veldleeuwerik biedt de hoge opgaande vegetatie echter geen goed foerageergebied.
Vanaf 2012 is niet langer Bladramanas in het mengsel voor het pakket *wintervoedsel* opgenomen. De oliehoudende zaden zijn goed bestand tegen natte en vochtige omstandigheden en bieden zaadeters de gehele winter een prima voedselbron. Dit heeft als keerzijde dat de zaden niet snel hun kiemkracht verliezen en akkerbouwers maar moeilijk van het bladramanas afkomen. Dit is ook de belangrijkste reden geweest om dit gewas niet meer te zaaien. De vraag is in hoeverre de vinkachtigen reageren nu het bladramanas niet meer in het zaadmengsel is opgenomen.

2 Agrarisch natuurbeheer

Binnen het akkervogelkerngebied in Noord-Groningen hebben akkerbouwers de keuze uit twee gesubsidieerde akkervogelpakketten:

SNL-beheerpakket
- Bouwland met doortrekkende en overwinterende vogels (*wintervoedsel*)
- Bouwland met broedende akkervogels (*broedend*)

De afkorting SNL staat voor Subsidiestelsel Natuur en Landschapbeheer en is bedoeld voor het behoud en de verbetering van de (agrarische) natuur en landschapskwaliteit in Nederland.
De deelnemende akkerbouwers met het pakket wintervoedsel mogen het zaadmengsel zelf samenstellen, mits er minimaal 50 % zomertarwe in zit. Het is een één jarig pakket dat elk voorjaar weer opnieuw ingezaaid moet worden. Het is een mengsel dat in het voorjaar van 2013 door Wierde & Dijk is uitgeleverd en was als volgt samengesteld:

- zomertarwe 85 %
- triticale 5 %
- zomergerst 5 %
- haver 5 %

Het beheerpakket *broedend* is minimaal 9 meter breed en groter dan 0,3 hectare. Dit pakket kan als akkerrand of als volvelds blokperceel toegepast worden. De SNL-voorwaarden voor *broedend* verplicht een deel van de beheereenheid te maaien. Twintig tot zeventig procent van een beheereenheid wordt twee keer per jaar gemaaid; tussen 1 maart en 15 april en tussen 15 juli en 15 september. Het is een meerjarig pakket dat na drie of vier jaar geheel opnieuw wordt geploegd en ingezaaid. Het zaadmengsel bestaat uit grassen, kruiden en granen. Alhoewel alle akkerbouwers exact hetzelfde zaadmengsel gebruiken, is het tijdstip van zaaien, type zaaimachine, grondsoort en –bewerking alles bepalend voor het wel of niet opkomen van het zaadmengsel. Er bestaat mede hierdoor erg veel verschil in de samenstelling van de vegetatie. Wierde & Dijk doet elk jaar een voorstel voor het zaadmengsel. De Provincie heeft echter het laatste woord in deze.

De getelde percelen *broedend* en *wintervoedsel* zijn op grond van verspreiding binnen het kerngebied en op grond van landschapskenmerken zoals de aanwezigheid van bomen en struiken uitgezocht. De percelen met het beheerpakket *wintervoedsel* waren zo rond 1 tot maximaal 2 hectare groot. Percelen *broedend* kunnen als volvelds blokperceel worden toegepast en zijn mede hierom veel groter dan de beheereenheden met *wintervoedsel*.

Grote oranje bekerzwam
Een algemene paddenstoel die onder meer op kale pas bewerkte akkers voorkomt.

3 Onderzoeksopzet

Naast de percelen met agrarisch natuurbeheer is ook geteld op gangbare akkerbouwpercelen zonder agrarisch natuurbeheer die als controle dienen. Deze akkerbouwpercelen worden onderzocht om resultaten tegen elkaar af te kunnen zetten en daarmee het belang van agrarisch natuurbeheer aan te tonen. Tevens ontstaat een goed beeld van de vogelsoorten die in de moeilijke winterperiode gebruik maken van het landschap in Noord-Groningen.
Niet alle percelen met agrarisch beheer zijn geteld. Er is op grond van praktische redenen een selectie gemaakt van de percelen die onderzocht zijn. Percelen die slecht toegankelijk waren of die moeilijk inpasbaar langs de route van de telling lagen zijn niet meegenomen.
Naast de percelen met *wintervoedsel* zijn ook enkele percelen *broedend* geteld.

Winter	Plottype	Oppervlakte plots (ha)	Totaal beheer	Procentueel onderzocht (%)	Aantal plots	Aantal telrondes
2011-2012	Wintervoedsel	35,87	48	74,72	25	8
	Broedend	28,12	153	18,37	5	
	Akker (controle)	67,33	n.v.t	n.v.t	28	
2012-2013	Wintervoedsel	35,87	55	65,22	25	8
	Broedend	28,12	178	15,80	5	
	Akker (controle)	67,33	n.v.t	n.v.t.	28	
2013-2014	Wintervoedsel	38,25	54	70,83	26	8
	Broedend	21,35	174	12,27	4	
	Akker (controle)	67,29	n.v.t	n.v.t	29	

De getelde aantallen zijn onderhavig aan een groot aantal variabelen. Het is daarom van groot belang dat elke jaar op dezelfde wijze wordt geteld zodat uit de verzamelde data betrouwbare trends gehaald kunnen worden. Ook kunnen de gegevens gebruikt worden voor het beantwoorden van een aantal andere onderzoeksvragen.

Bijvoorbeeld omgevingsvariabelen zoals aanwezigheid van struweel, sloten, wegen of slaperdijken. Hiernaast kan de data gebruikt worden om specifieke beheervragen te beantwoorden zoals de mate van vergrassing, veronkruiding of effecten van het gebruikte zaadmengsel.

Een groen stoppelveld; bijzonder geschikt voor grondgebonden akkervogels zoals Veldleeuwerik en Graspieper

4 Werkwijze

Vanaf november 2013 tot midden maart 2014 is om de twee à drie week een transsecttellingen uitgevoerd. Er hebben acht telrondes plaatsgevonden. Het telschema was als volgt:

1e ronde oktober/november
2e ronde midden/eind november
3e ronde begin/midden december
4e ronde eind december begin januari
5e ronde midden januari
6e ronde eind januari begin februari
7e ronde midden februari
8e ronde begin maart

De telrondes met daaraan gekoppeld de winterperiode zijn terug te vinden in de diagrammen. Tellingen vonden zoveel mogelijk plaats op het midden van de dag onder de beste licht- en weersomstandigheden. Bij dichte mist, sneeuwval of regen is niet geteld.

Wintervoedsel in optima forma; hier bij akkerbouwbedrijf Poelma in Pieterburen.

Voor aanvang van de telling hebben alle deelnemers een telinstructie gekregen. In deze telinstructie zijn richtlijnen over communicatie met de grondeigenaren, telprocedure en uitleg over winterkleed en geluid van de twee aandachtsoorten Grauwe gors en Geelgors opgenomen.

Alle percelen zijn geteld door ervaren tellers. Tellers met wat minder ervaring werden gekoppeld aan meer ervaren tellers. De percelen zijn op deze manier soms door de ervaren teller alleen, soms samen met meer onervaren tellers geteld. In totaal hebben ongeveer tien vrijwilligers aan de telling meegedaan.

Ter plaatse is geteld door zigzaggend door de percelen te lopen. Alle vogelsoorten en zoogdieren die een duidelijke binding hadden met het perceel zijn geteld. Om dubbeltellingen te voorkomen werden op de terugweg alleen nieuwe soorten aan de lijst toegevoegd.
Voor reigers, roofvogels en uilen, allen soorten met een groot voedselterritorium en gespecialiseerd in muizen, is een uitzondering gemaakt. Deze soorten zijn ook geteld als zij zich in directe nabijheid van de percelen bevonden. Vogels in bomen of struiken naast de percelen zijn ook geteld. Hier bevonden zich vaak de grootste groepen. Onder moeilijke waarneemomstandigheden is een schatting van de aantallen gemaakt (Bibby, C. 2000).

5 Weersomstandigheden

De winter van 2013-2014 was zeer zacht. Van een echte winter is nauwelijks sprake geweest. De gemiddelde temperatuur is nooit beneden het vriespunt geweest. Zie grafiek hieronder.

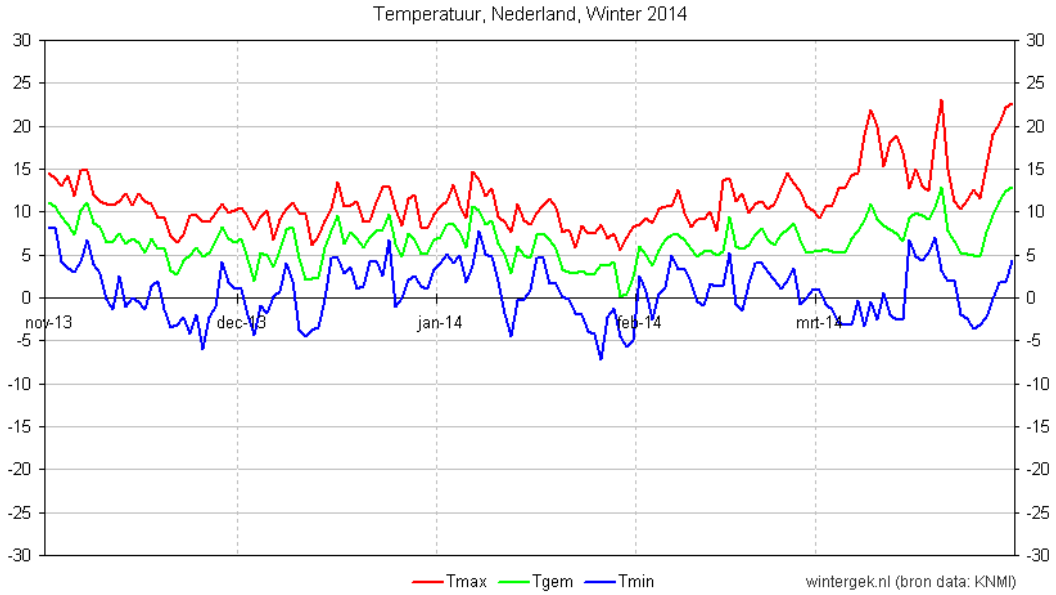

De gemiddelde maandtemperatuur laat zien dat vooral oktober erg warm was. In de overige wintermaanden was het iets kouder. Zie tabel hieronder.

Oktober	November	December	Januari	Februari	Maart
12,2 °C	**6,7 °C**	**5,9 °C**	**5,7**	**6,5**	**8,4**

6 Resultaten

In verband met de leesbaarheid zijn alle diagrammen opgenomen in de bijlage. Onderstaande tabel is het gemiddelde aantal per hectare en de som van het aantal vogels over acht telrondes weergegeven. Om de totalen van 2013-2014 ten opzichte van de vorige wintertellingen te kunnen vergelijken, is ervoor gekozen om deze naast de gegevens uit de vorige wintertellingen te plaatsen. De diagrammen in de bijlage zijn op dezelfde wijze samengesteld.

Winter	Plottype	Dichtheid vogels/hectare	Aantal vogels
2011-2012	Wintervoedsel	441	15805
	Broedend	151	4250
	Akker (controle)	47	3173
2012-2013	Wintervoedsel	750	26895
	Broedend	329	9240
	Akker (controle)	37	2496
2013-2014	Wintervoedsel	293	11207
	Broedend	50	1061
	Akker (controle)	57	3813

In totaal zijn in de winter van 2013-2014 zeventig verschillende vogelsoorten waargenomen op alle onderzoekspercelen. Verdeeld over de perceeltypes levert dat de volgende resultaten op. De soorten van de Rode lijst zijn in rood opgenomen.

Wintervoedsel (38,25 ha)		Broedend(21,35 ha)		Akker (controle 67,29 ha)	
Naam	*Aantal*	Naam	Aantal	Naam	Aantal
Groenling	3848	Kievit	352	Goudplevier	817
Holenduif	1255	Veldleeuwerik	161	Kievit	624
Vink	1093	Groenling	84	Stadsduif	550
Wilde eend	687	Goudplevier	80	Veldleeuwerik	521
Kauw	588	Spreeuw	65	Graspieper	319
Putter	547	Graspieper	49	Wilde eend	109
Ringmus	535	Putter	42	Strandleeuwerik	106
Rietgors	491	Frater	40	Spreeuw	105
Fazant	277	Vink	37	Frater	82
Frater	265	Holenduif	33	Zwarte kraai	64
Kramsvogel	247	Watersnip	20	Groenling	49
Spreeuw	230	Fazant	19	Vink	40
Zwarte kraai	151	Rietgors	14	IJsgors	38
Veldleeuwerik	135	Buizerd	10	Holenduif	36
Kneu	120	Zwarte kraai	9	Kneu	31
Buizerd	85	Torenvalk	7	Watersnip	29
Graspieper	75	Meerkoet	5	Rietgors	27
Houtduif	63	Blauwe kiekendief	4	Buizerd	24
Geelgors	55	Grote zilverreiger	4	Kramsvogel	24
Strandleeuwerik	50	Houtsnip	4	Stormmeeuw	24
Koperwiek	40	Wulp	3	Houtduif	17
Torenvalk	40	Houtduif	2	Toendrarietgans	16
Blauwe reiger	35	Kramsvogel	2	Ringmus	15
Sperwer	35	Ringmus	2	Fazant	13
Merel	33	Strandleeuwerik	2	Merel	13
Keep	27	Blauwe reiger	1	Soepgans	13
Pimpelmees	23	Bokje	1	Zilvermeeuw	10
Huismus	20	Ekster	1	Kauw	9
Koolmees	20	Grote mantelmeeuw	1	Oeverpieper	8

Wintervoedsel (38,25 ha)		Broedend(21,35 ha)		Akker (controle 67,29 ha)	
Naam	*Aantal*	Naam	Aantal	Naam	Aantal
Winterkoning	18	Havik	1	Blauwe reiger	7
Ekster	15	Smelleken	1	Putter	7
Blauwe kiekendief	14	Waterpieper	1	Grote zilverreiger	6
Zilvermeeuw	11	Zilvermeeuw	1	Wilde zwaan	6
IJsgors	9			Meerkoet	5
Stadsduif	8			Wulp	5
Watersnip	8			Ekster	4
Ruigpootbuizerd	7			Kokmeeuw	4
Witte kwikstaart	7			Koperwiek	4
Grote zilverreiger	6			Pimpelmees	4
Roodborst	6			Sneeuwgors	4
Havik	5			Turkse tortel	4
Wulp	4			Koolmees	3
Zanglijster	3			Aalscholver	2
Kokmeeuw	2			Blauwe kiekendief	2
Oeverpieper	2			Bonte strandloper	2
Tjiftjaf	2			Nijlgans	2
Bokje	1			Ruigpootbuizerd	2
Boomkruiper	1			Torenvalk	2
Bruine kiekendief	1			Boomkruiper	1
Grote bonte specht	1			Havik	1
Heggenmus	1			Kleine mantelmeeuw	1
Houtsnip	1			Slechtvalk	1
Kievit	1			Witgat	1
Slechtvalk	1				
Smelleken	1				
Waterpieper	1				

Uitgesplitst per perceeltype levert dit voor *wintervoedsel* zesenvijftig, voor *broedend* drieëndertig en voor het perceeltype *akker (controle)* drieënvijftig verschillende vogelsoorten op.

In het najaar van 2013 dook deze zeldzame Woestijntapuit op in Noord-Groningen.
Foto Ipe Weeber

6.1 Bijzondere waarnemingen

Tijdens de wintertelling van 2013-2014 zijn geen opvallend bijzondere vogelsoorten waargenomen in de onderzoekspercelen. Vermeldingswaard is echter wel de waarnemingen van een Waterpieper. Waterpiepers broeden in hooggebergten van Europa en brengen de winter door op nat, gevarieerd en structuurrijk grasland. Een verruigd en nat wintervoedselveldje biedt deze soort vermoedelijk ook een goed overwinteringsbiotoop. De overeenkomst met de nauwverwante Oeverpieper is echter erg groot en determinatie op contactroep alleen is niet goed mogelijk. Waterpiepers zijn te onderscheiden door de opvallende wenkbrauwstreep boven het oog, een veldkenmerk dat ontbreekt bij oeverpiepers.
Enkele andere opvallende soorten waren Slechtvalk, Bokje, en Smelleken die niet echt zeldzaam zijn maar een lage trefkans hebben; hierdoor wordt altijd maar een handvol waarnemingen wordt gedaan. Vermoedelijk zijn deze soorten wat algemener dan op grond van de tellingen wordt verondersteld.
De Ruigpootbuizerd heeft een veel hogere trefkans, deze winter was bepaald geen goed jaar voor overwinterende ruigpootbuizerds, met slechts negen waarnemingen bleef de soort achter ten opzichte vorige jaren (Koole, B. 2013).
Opvallend is ook de waarneming van een Bonte Strandloper, op de Waddenzee is deze soort ’s winters vermoedelijk een van de talrijkste vogels. In het binnenland zijn de waarnemingen echter heel schaars. Ondergelopen akkers bieden mogelijk een alternatief foerageergebied maar gezien het lage aantal waarnemingen worden akkers vermoedelijk alleen bij hoge uitzondering gebruikt. De wadplaten op de Waddenzee bieden de Bonte strandlopers veel meer voedsel.

7 Conclusies

In deze telling zijn veel minder vogels waargenomen dan het jaar vooraf. De telling in 2012-2013 leverde flink meer vogels op vanwege het hoog aantal kepen. De kepen lijken een invasie-achtig voorkomen te hebben in de winterperiode. Dat is onder andere af te leiden uit het vrijwel uitblijven van de Keep in de tellingen na 2012. Het voorkomen van de Keep kan om de reden niet aan het agrarisch natuurbeheer gekoppeld worden. Daarvoor zijn de fluctuaties te hoog (Koole, B. 2013).
De Groenling en de Vink deden het ook een stuk minder. De totale aantallen vielen hierdoor veel lager uit. De afname van Groenling is mogelijk wel aan het agrarisch natuurbeheer te relateren. Groenlingen hebben een grote voorkeur voor bladramanas en met het verdwijnen van dit gewas vanaf 2012 zullen ook de aantallen afnemen was de verwachting. Uit de resultaten is duidelijk een scherpe daling van het aantal groenlingen te zien. De oorzaak hiervan is zeer waarschijnlijk te relateren aan het afgenomen voedselaanbod. Slechte broedresultaten in Nederland of elders in Europa zouden de aantallen echter ook kunnen dempen. De afname van vinkachtigen kan dus niet helemaal op het conto van het beheer geschreven worden.
Wat ook opvalt aan het diagram van de Groenling is de scherpere daling in het plottype *broedend*. Deze daling lijkt wel een gevolg van het gevoerde beheer te zijn. Immers de soort is vrijwel afwezig in *broedend* in tegenstelling tot het *wintervoedsel*. De aantallen wijken ook sterk af ten opzichte van de overige jaren. De percelen *broedend* bieden klaarblijkelijk veel minder zaden. De afname van zaden is zeer waarschijnlijk een gevolg van vergrassing. Ongewenste ruigtekruiden zoals akkerdistels of soorten uit de ganzevoetfamilie zoals Melganzevoet bieden vinkachtige wel voedsel. Deze plantensoorten zijn dus of niet aanwezig of tijdens het groeiseizoen al in de percelen bestreden. De vergrassing zorgt bovendien voor een dichte compacte mat aan organische materiaal dat gedurende de winterperiode langzaam vergaat. De hoeveelheid aan organisch materiaal maakt de percelen voor grondgebonden akkervogels ongeschikt.

8 Aanbevelingen

Om de percelen *broedend* weer geschikt te maken voor overwinterende grondgebonden akkervogels wordt geadviseerd om in midden september de buitenkanten van de percelen kort te maaien met een weidebloter en het maaisel af te voeren. Zo’n twintig tot dertig procent van de beheereenheid, bij voorkeur midden in het perceel, zou gespaard kunnen worden zodat een vegetatieruigte de winterperiode kan overstaan.
Dit advies stemt in grote lijnen overeen met het schrijven dat Wierde & Dijk deed in een brief van 10 april 2013 naar de deelnemende akkerbouwers. In dit schrijven worden de volgende maaidata gecommuniceerd:

1. Tussen 1 maart en 15 april maait u 20 tot 70% van uw perceel of rand.
2. Tussen 15 juli en 15 september maait u 20 tot 70% van uw perceel of rand.

→ tussen 15 april en 15 juli mag er dus NIET gemaaid worden!

De eerste legsels van de Veldleeuwerik zijn echter al in begin april te verwachten (Ottens H. J. et al 2003). Alhoewel het begin april alleen om enkele vogels gaat kan een warm en vroeg voorjaar de datumgrens naar voren halen.

Geadviseerd wordt om in het vroege voorjaar, voor 1 april, de beheereenheid in zijn geheel kort te maaien met een weidebloter en het maaisel af te voeren. Door te maaien en af te voeren wordt de vegetatie voor het komende groeiseizoen teruggezet zodat de beheereenheid de eerste maand of langer, afhankelijk van het weer, geschikt is voor grondgeboden akkervogels.
Indien niet gemaaid wordt, zal het organisch materiaal naar mate het groeiseizoen vordert steeds verder vergaan en voor een verdichting en verrijking van de zode zorgen. Hierdoor kunnen akkerkruiden niet of moeilijk kiemen. Bovendien zal naar verloop van tijd de graszode verdichten als deze zich onbelemmerd kan ontwikkelen. Maaien en afvoeren kan deze zodevorming voorkomen.

8.1 Rode lijst-soorten

8.1.1 Blauwe kiekendief

De Blauwe kiekendief laat opnieuw een afname zien. In totaal zijn slecht zes vogels waargenomen. Vrij recent komt de Blauwe kiekendief met enkele legsels tot broeden in akkerbouwgebieden van Oost-Groningen en Flevoland. (www.werkgroepegrauwekiekendief.nl). De Blauwe kiekendief overwintert in Europa, dit in tegenstelling tot de Grauwe kiekendief die overwintert in Afrika. Uit zenderonderzoek (www.werkgroepegrauwekiekendief.nl) blijkt dat Blauwe kiekendieven niet per definitie in hun broedgebied overwinteren. Zo bleek een vogel uit Oost-Groningen voor een groot deel van de winter door te brengen in Engeland. Toch stemt het lage aantal waarnemingen van Blauwe kiekendieven tot nadenken. De Waddeneilanden golden jarenlang als stevige bolwerken van broedende Blauwe kiekendieven. Daar is razendsnel een kentering in gekomen; vandaag de dag bevinden zich alleen op Terschelling en Texel nog enkele broedparen. Ook in de rest van Noord-Europa en Groot Brittannië doet de Blauwe kiekendief het als broedvogel slecht (SOVON.nl).
De zichtbare afname van de Blauwe kiekendief gedurende afgelopen winters kan dus moeilijk op het conto van het agrarisch natuurbeheer geschreven worden. Mogelijk zal het nieuwe beweidingsbeheer op de kwelders zijn vruchten afwerpen nu de vegetatie kort gehouden wordt waarmee voor de Blauwe kiekendief geschikt foerageerbiotoop ontstaat.

Blauwe kiekendief
Foto Meint en Maria Woortman

8.1.2 Graspieper

De Graspieper is voornamelijk aangetroffen op de controlepercelen. Kale akkers vormen een beter foerageerbiotoop dan de beheereenheden. Opmerkelijk genoeg is er sprake van een afname in de percelen *broedend*. Ook hier lijkt vergrassing een rol te spelen.

8.1.3 Kneu

De Kneu laat een forse afname zien ten opzichte van de vorige tellingen. In het werkgebied van Wierde & Dijk biedt de slaperdijk in combinatie met percelen *broedend* de soort een goed broedbiotoop. Langs dorpsranden of boerenerven en zelfs op industriële complexen kunnen kneuen ook broedend worden aangetroffen (Cramp & Simmons 2004). Afgaande op de resultaten lijkt een scherpe daling van aanwezige kneuen in het werkgebied zich hebben ingezet. Vermoedelijk geldt dat niet voor de broedvogels maar alleen voor overwinterende kneuen. De kneu

is net als de Groenling en vink sterk aangewezen op zadenrijke kruidenruigtes. Ook hier lijkt vergrassing en verruiging in de percelen *broedend* en het uitblijven van bladramanas in percelen met wintervoedsel een belangrijke rol in de afname te spelen.

8.1.4 Patrijs

De Patrijs is niet waargenomen tijdens de afgelopen telling. Er bevindt zich nog steeds een klein bolwerk ten zuiden van de Eemshaven (waarneming.nl). Recentelijk komen er wel steeds meer onbevestigde berichten van Patrijzen nabij Warffum en verspreid over de Noordpolder. Het lijkt er dus op dat de soort zich mogelijk wat westwaarts aan het uitbreiden is. De aantallen zijn waarschijnlijk nog niet hoog. Daarbij heeft de Patrijs vanwege zijn levenswijze een lage trefkans in het veld. Het is mede hierdoor nog niet mogelijk om te spreken van een voorzichtig herstel van de Patrijzenstand. Om het antwoord op deze vraag te krijgen is aanvullend onderzoek nodig.

8.1.5 Ringmus

De Ringmus liet ten opzichte van de andere jaren een mooie positieve trend zien. De soort wordt vaak in groepen waargenomen. Gebroed wordt er vooral bij boerenerven onder dakpannen of in spleten, holen of kieren. De Ringmus houdt van rommeligheid. In de winter zijn stoppelvelden favoriet (Cramp & Simmons 2004). Uit de resultaten komt echter ook een voorkeur voor *wintervoedsel* naar voren. Ringmussen kunnen al vliegend op tarwekorrels foerageren (Cramp & Simmons 2004). Mogelijk profiteert een Ringmus alleen als het perceel *wintervoedsel* wat open plekken bevat.

8.1.6 Veldleeuwerik

Veldleeuweriken worden in hoge aantallen waargenomen op het eind van de winter. Gedurende de winter blijft echter een klein aantal aanwezig. Vermoedelijk wordt een sterk effect van de voorjaarsmigratie gemeten. Dit is helemaal in lijn met (Hegemann A. *et al* 2010) die met zenderonderzoek aantoonde dat veldleeuweriken migreerden en andere als standvogel overwinterden. In Noord-Groningen tijdens de voorjaar- en najaarsstrek van de Veldleeuwerik kunnen de aantallen op sommige dagen heel hoog zijn (trektellen.nl). De Veldleeuwerik is mede hierdoor geen goede indicatiessoort voor het *wintervoedsel*.
De bevindingen van Hegemann en van de wintertellingen in Noord-Groningen zijn niet helemaal in lijn met (Ottens H. J. *et al* 2013) die in Oost-Groningen en Drenthe onderzoek gedaan hebben naar het effect van *wintervoedsel*. In Oost-Groningen is de veldleeuwerik ongeveer even talrijk als typische overwinteraars zoals Vink, Groenling en Geelgors. De onderzoekers gebruikten voor hun analyses het maximale aantal vogels dat in een seizoen in een plot is aangetroffen. Dit heeft als nadeel dat mogelijke effecten van migratie niet zichtbaar zijn. Mede hierdoor is er waarschijnlijk voor gekozen om een seizoensgemiddelde af te leiden uit de gegevens. Hieruit komt een beeld naar voren dat sterk lijkt op dat van Noord-Groningen met vergelijkbare hoge aantallen veldleeuweriken gedurende de voor- en najaarstrek.
Afgaande op de diagrammen komt een lichte voorkeur voor de controleplots naar voren. De Veldleeuwerik heeft in de winterperiode een sterke voorkeur voor beheerpercelen met een korte ijle vegetatie en een licht begroeide bodem met veel open plekken.

8.1.7 Velduil

De Velduil is tijdens deze telling niet waargenomen. Ter vergelijking in de winter van 2011-2012 werden er maar liefst vijf exemplaren geteld. In 2012-2013 bleef de teller steken op een enkele waarneming en sindsdien zijn geen velduilen meer waargenomen.

9 Colofon en dankwoord

Enkele delen van de tekst uit hoofdstuk over agrarisch natuurbeheer en de tekst in het hoofdstuk werkwijze is overgenomen uit (Koole, B. 2013). Als eerste wil ik graag Catrienus Rouwé bedanken voor zijn inhoudelijke en redactionele adviezen en voor de gezamenlijke veldbezoeken. Maurice van Laar wil ik graag bedanken voor de data-invoer en inhoudelijke adviezen. Deze wintertelling was mede weer mogelijk dankzij een aantal vrijwilligers dat opnieuw heeft geteld. Graag wil ik Jacob Bosma, Alwin van Lubeck, Gerben Veenstra, Saskia van der Burg en Willy Sjaarda bedanken voor hun inzet.
Indien geen naam bij de foto's staat dan is die foto van de auteur. Voor het beschikbaar stellen van de mooie vogelfoto's wil ik tot slot graag Jan Enne Haack, Meint en Maria Woortman en Ipe Weeber bedanken. Veel van hun foto's uit Groningen zijn te zien op www.avifaunagroningen.nl.

Ruigpootbuizerd
Foto Meint en Maria Woortman

10 Literatuur

Colin Bibby & Neil Burgess & David Hill & Simon Mustoe, 2000. Bird Census Techniques second edition. Academic Press, London

Cramp, S and Simmons, K E L (eds.) (2004) BWPi: Birds of the Western Palearctic interactive (DVD-ROM). BirdGuides Ltd, Sheffield.

Hegemann, A., Jeugd, H.P. van der, Graaf, M .de, Oostebrink, L.L. & Tieleman, B.I., 2010. Are Dutch Skylarks partial migrants? Ring recovery data and radio-telemetry suggest local coexist-ence of contrasting migration strategies. Ardea 98(2): 135-143

Koole, B. 2013 Wintertelling akkervogels in Noord-Groningen 2012-2013, Wierde & Dijk, Leens.

Ottens, H.J. Wiersma, P. Koks, B. 2013 Wintervoedsel voor Groningse en Drentse akkervogels, Limosa 86.3, Nederlandse Ornithologische Unie:

Ottens H.J., Willems F. & Oosterhuis R. 2003. m.m.v. Koks B. & de Boer P. Broedbiologische betekenis van agrarisch natuurbeheer voor Veldleeuweriken (Alauda arvensis). SOVON-onderzoeksrapport 2003/10 SOVON Vogelonderzoek Nederland Beek-Ubbergen

SOVON.nl

Trektellen.nl

11 Bijlage

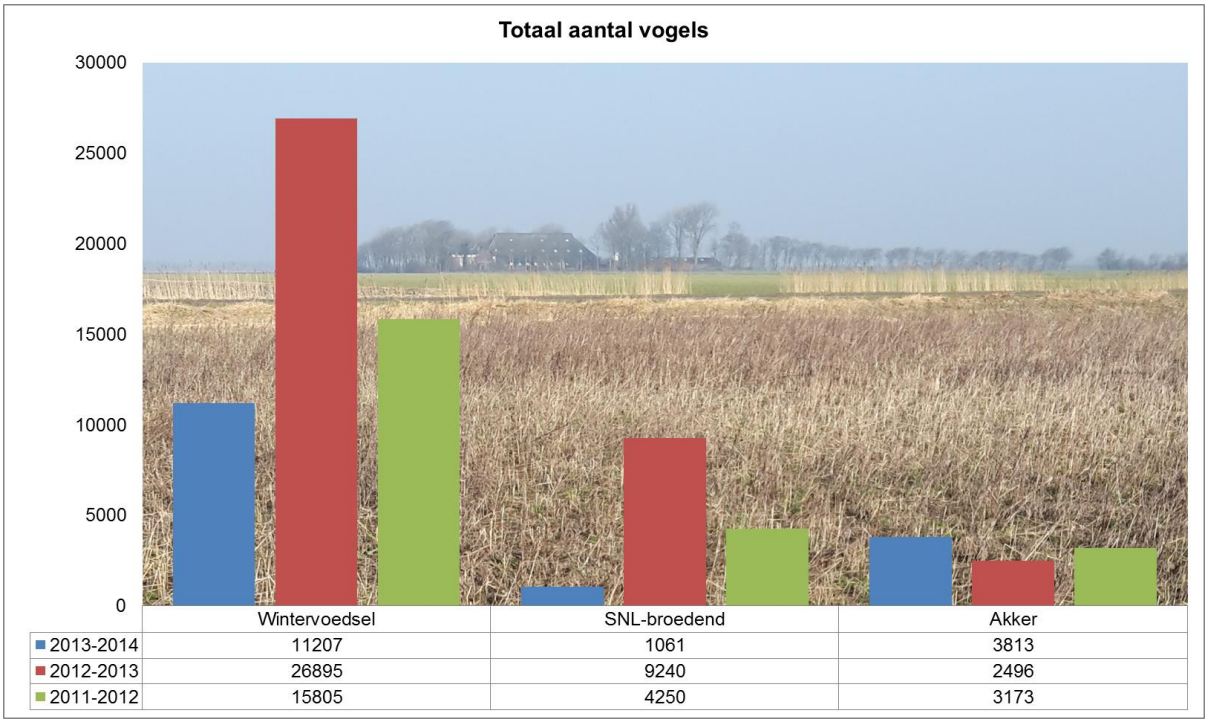

	Wintervoedsel	SNL-broedend	Akker
2013-2014	11207	1061	3813
2012-2013	26895	9240	2496
2011-2012	15805	4250	3173

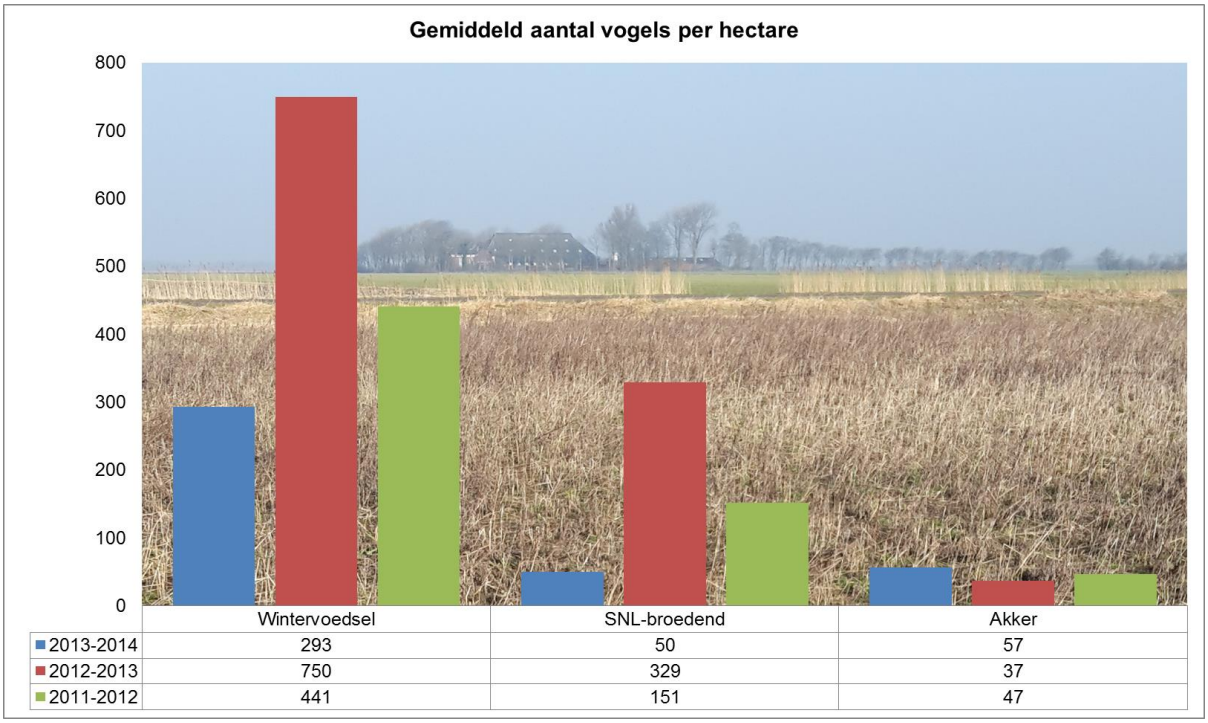

	Wintervoedsel	SNL-broedend	Akker
2013-2014	293	50	57
2012-2013	750	329	37
2011-2012	441	151	47

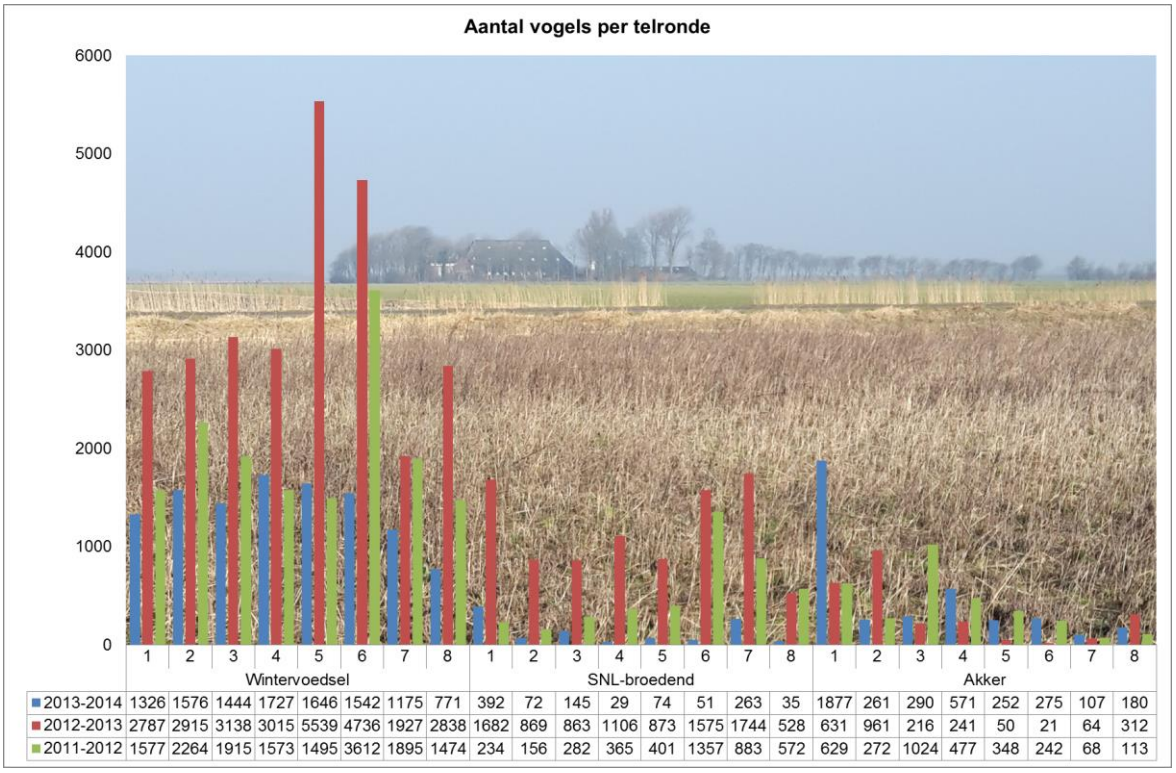

	1	2	3	4	5	6	7	8	1	2	3	4	5	6	7	8	1	2	3	4	5	6	7	8
	Wintervoedsel								SNL-broedend								Akker							
2013-2014	1326	1576	1444	1727	1646	1542	1175	771	392	72	145	29	74	51	263	35	1877	261	290	571	252	275	107	180
2012-2013	2787	2915	3138	3015	5539	4736	1927	2838	1682	869	863	1106	873	1575	1744	528	631	961	216	241	50	21	64	312
2011-2012	1577	2264	1915	1573	1495	3612	1895	1474	234	156	282	365	401	1357	883	572	629	272	1024	477	348	242	68	113

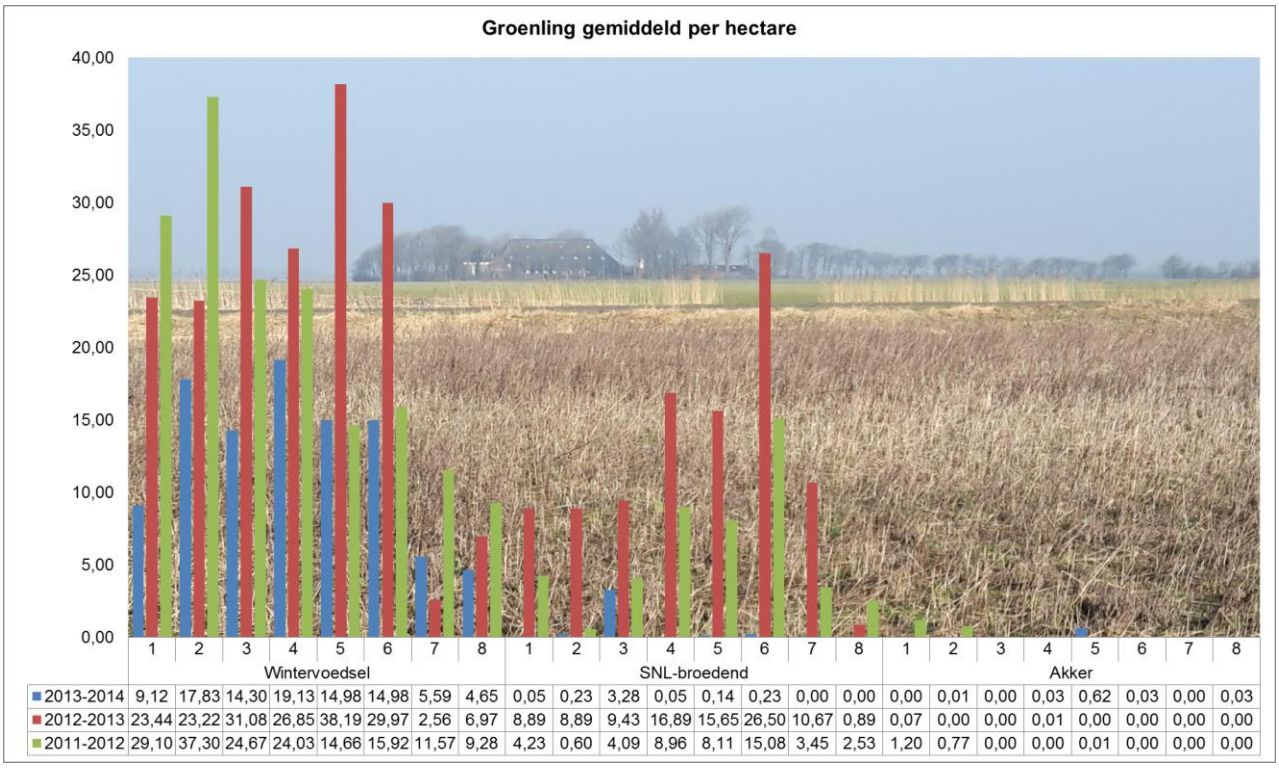

	1	2	3	4	5	6	7	8	1	2	3	4	5	6	7	8	1	2	3	4	5	6	7	8
	Wintervoedsel								SNL-broedend								Akker							
2013-2014	9,12	17,83	14,30	19,13	14,98	14,98	5,59	4,65	0,05	0,23	3,28	0,05	0,14	0,23	0,00	0,00	0,00	0,01	0,00	0,03	0,62	0,03	0,00	0,03
2012-2013	23,44	23,22	31,08	26,85	38,19	29,97	2,56	6,97	8,89	8,89	9,43	16,89	15,65	26,50	10,67	0,89	0,07	0,00	0,00	0,01	0,00	0,00	0,00	0,00
2011-2012	29,10	37,30	24,67	24,03	14,66	15,92	11,57	9,28	4,23	0,60	4,09	8,96	8,11	15,08	3,45	2,53	1,20	0,77	0,00	0,00	0,01	0,00	0,00	0,00

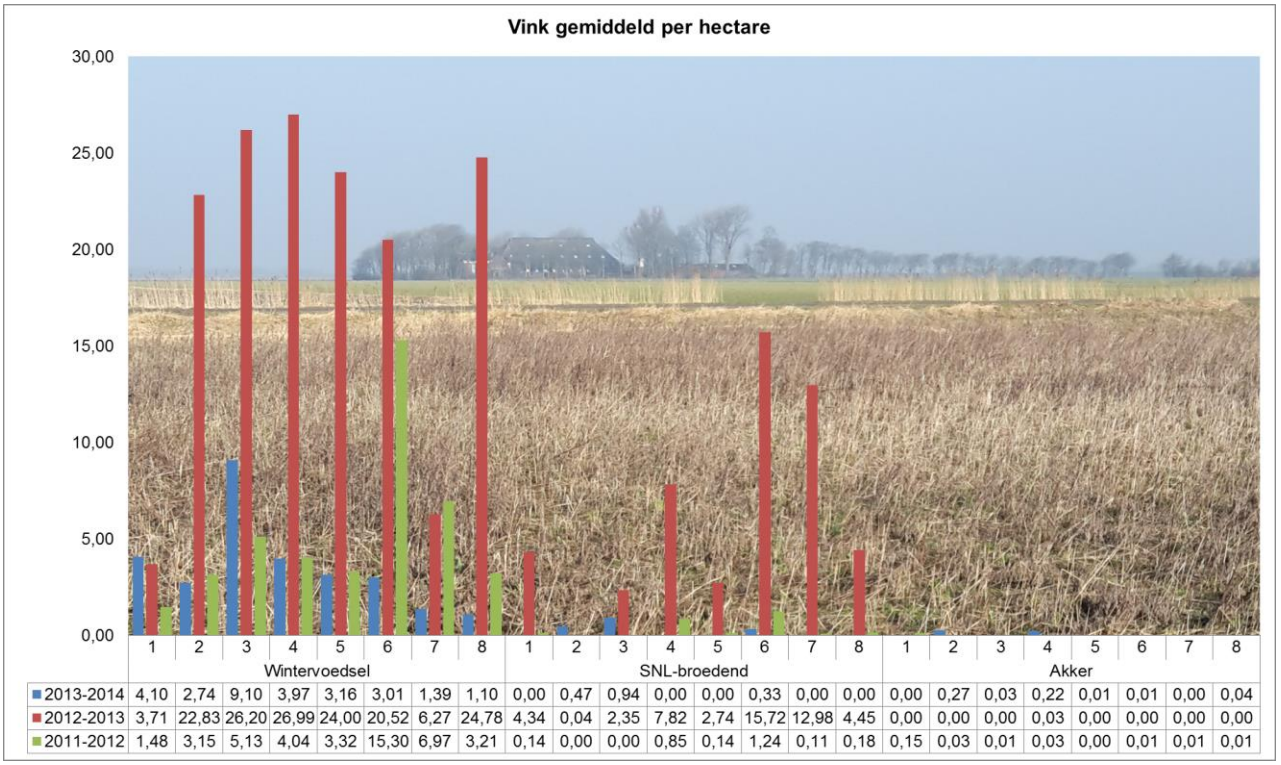

	Wintervoedsel								SNL-broedend								Akker							
	1	2	3	4	5	6	7	8	1	2	3	4	5	6	7	8	1	2	3	4	5	6	7	8
2013-2014	4,10	2,74	9,10	3,97	3,16	3,01	1,39	1,10	0,00	0,47	0,94	0,00	0,00	0,33	0,00	0,00	0,00	0,27	0,03	0,22	0,01	0,01	0,00	0,04
2012-2013	3,71	22,83	26,20	26,99	24,00	20,52	6,27	24,78	4,34	0,04	2,35	7,82	2,74	15,72	12,98	4,45	0,00	0,00	0,00	0,03	0,00	0,00	0,00	0,00
2011-2012	1,48	3,15	5,13	4,04	3,32	15,30	6,97	3,21	0,14	0,00	0,00	0,85	0,14	1,24	0,11	0,18	0,15	0,03	0,01	0,03	0,00	0,01	0,01	0,01

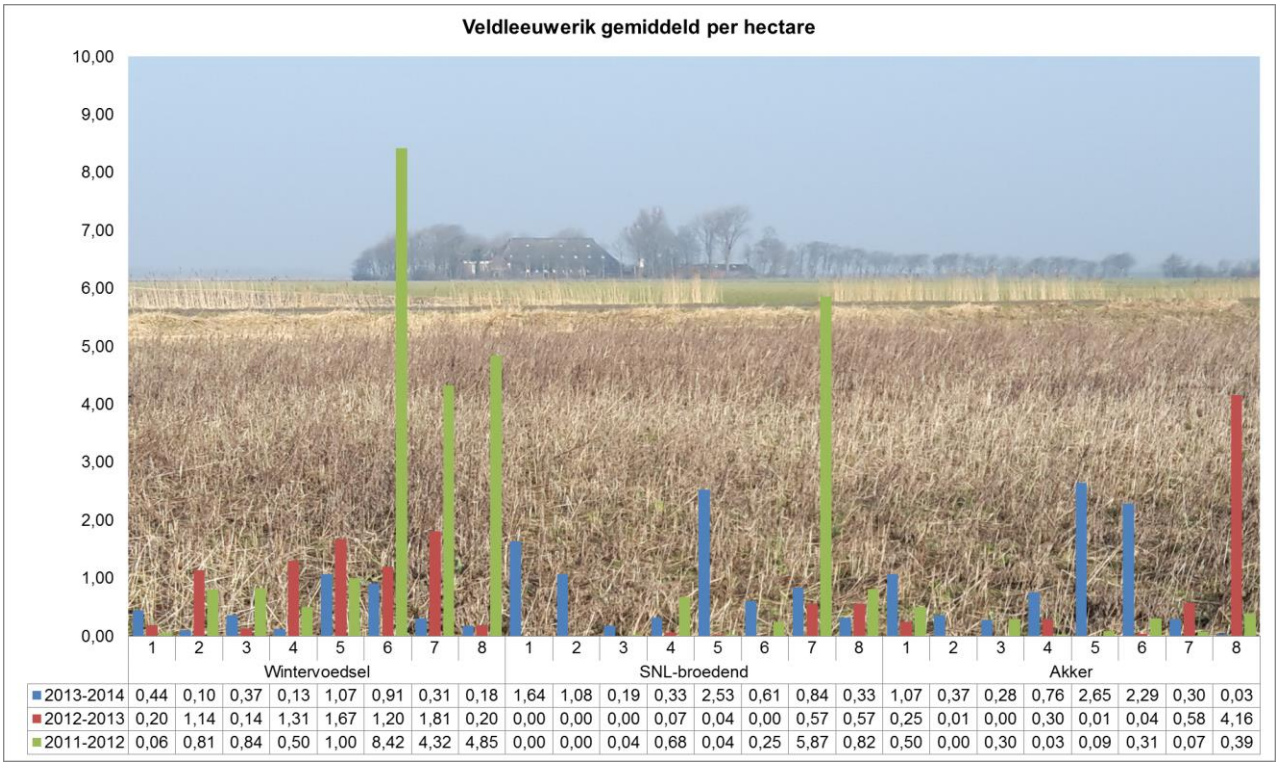

	Wintervoedsel								SNL-broedend								Akker							
	1	2	3	4	5	6	7	8	1	2	3	4	5	6	7	8	1	2	3	4	5	6	7	8
2013-2014	0,44	0,10	0,37	0,13	1,07	0,91	0,31	0,18	1,64	1,08	0,19	0,33	2,53	0,61	0,84	0,33	1,07	0,37	0,28	0,76	2,65	2,29	0,30	0,03
2012-2013	0,20	1,14	0,14	1,31	1,67	1,20	1,81	0,20	0,00	0,00	0,00	0,07	0,04	0,00	0,57	0,57	0,25	0,01	0,00	0,30	0,01	0,04	0,58	4,16
2011-2012	0,06	0,81	0,84	0,50	1,00	8,42	4,32	4,85	0,00	0,00	0,04	0,68	0,04	0,25	5,87	0,82	0,50	0,00	0,30	0,03	0,09	0,31	0,07	0,39

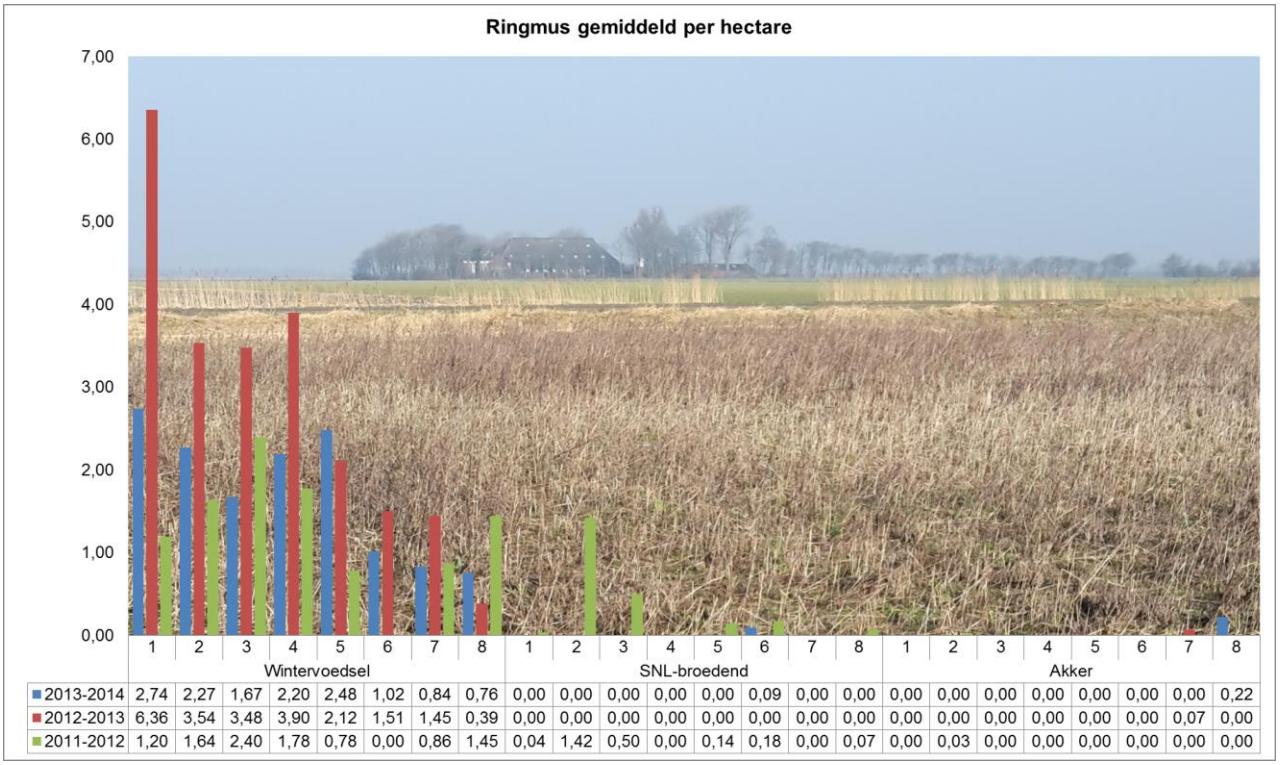

	Wintervoedsel								SNL-broedend								Akker							
	1	2	3	4	5	6	7	8	1	2	3	4	5	6	7	8	1	2	3	4	5	6	7	8
2013-2014	2,74	2,27	1,67	2,20	2,48	1,02	0,84	0,76	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,09	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,22
2012-2013	6,36	3,54	3,48	3,90	2,12	1,51	1,45	0,39	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,07	0,00
2011-2012	1,20	1,64	2,40	1,78	0,78	0,00	0,86	1,45	0,04	1,42	0,50	0,00	0,14	0,18	0,00	0,07	0,00	0,03	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

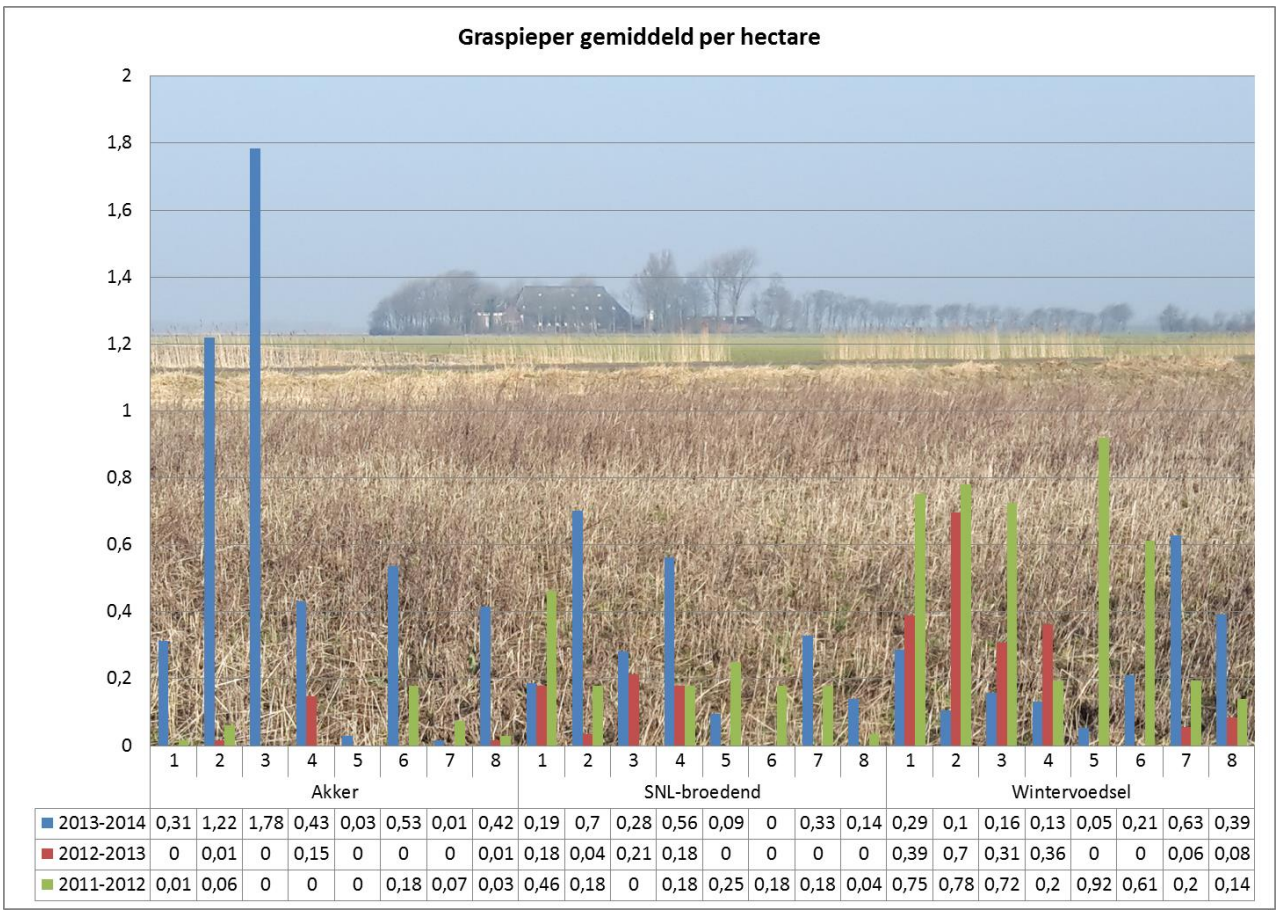

	Akker								SNL-broedend								Wintervoedsel							
	1	2	3	4	5	6	7	8	1	2	3	4	5	6	7	8	1	2	3	4	5	6	7	8
2013-2014	0,31	1,22	1,78	0,43	0,03	0,53	0,01	0,42	0,19	0,7	0,28	0,56	0,09	0	0,33	0,14	0,29	0,1	0,16	0,13	0,05	0,21	0,63	0,39
2012-2013	0	0,01	0	0,15	0	0	0	0,01	0,18	0,04	0,21	0,18	0	0	0	0	0,39	0,7	0,31	0,36	0	0	0,06	0,08
2011-2012	0,01	0,06	0	0	0	0,18	0,07	0,03	0,46	0,18	0	0,18	0,25	0,18	0,18	0,04	0,75	0,78	0,72	0,2	0,92	0,61	0,2	0,14

Kneu gemiddeld per hectare

	Wintervoedsel								SNL-broedend								Akker							
	1	2	3	4	5	6	7	8	1	2	3	4	5	6	7	8	1	2	3	4	5	6	7	8
2013-2014	0,13	0,37	1,54	0,65	0,03	0,29	0,00	0,13	0,05	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,09	0,00	0,00	0,37	0,00	0,00	0,00	0,00
2012-2013	4,04	0,36	1,70	1,98	2,37	2,95	3,46	1,70	1,42	0,64	0,00	0,89	0,46	0,00	7,11	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
2011-2012	0,00	0,17	0,14	0,00	0,14	0,06	1,28	4,68	0,00	0,00	0,00	0,00	0,11	0,60	0,21	0,07	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

Holenduif gemiddeld per hectare

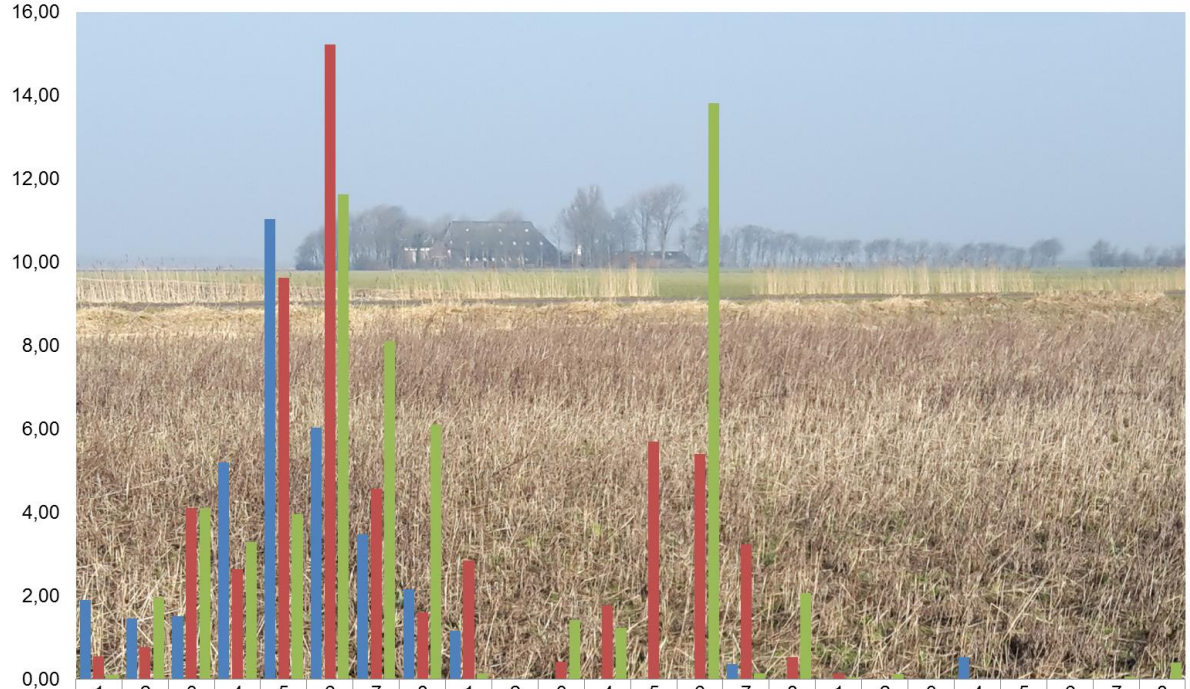

	Wintervoedsel								SNL-broedend								Akker							
	1	2	3	4	5	6	7	8	1	2	3	4	5	6	7	8	1	2	3	4	5	6	7	8
2013-2014	1,91	1,46	1,52	5,20	11,0	6,04	3,48	2,17	1,17	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,37	0,00	0,00	0,00	0,00	0,53	0,00	0,00	0,00	0,00
2012-2013	0,56	0,78	4,10	2,65	9,62	15,2	4,57	1,62	2,85	0,00	0,43	1,78	5,69	5,41	3,24	0,53	0,15	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
2011-2012	0,11	1,95	4,10	3,29	3,96	11,6	8,11	6,11	0,14	0,00	1,42	1,24	0,00	13,8	0,14	2,06	0,04	0,12	0,00	0,00	0,00	0,00	0,07	0,40

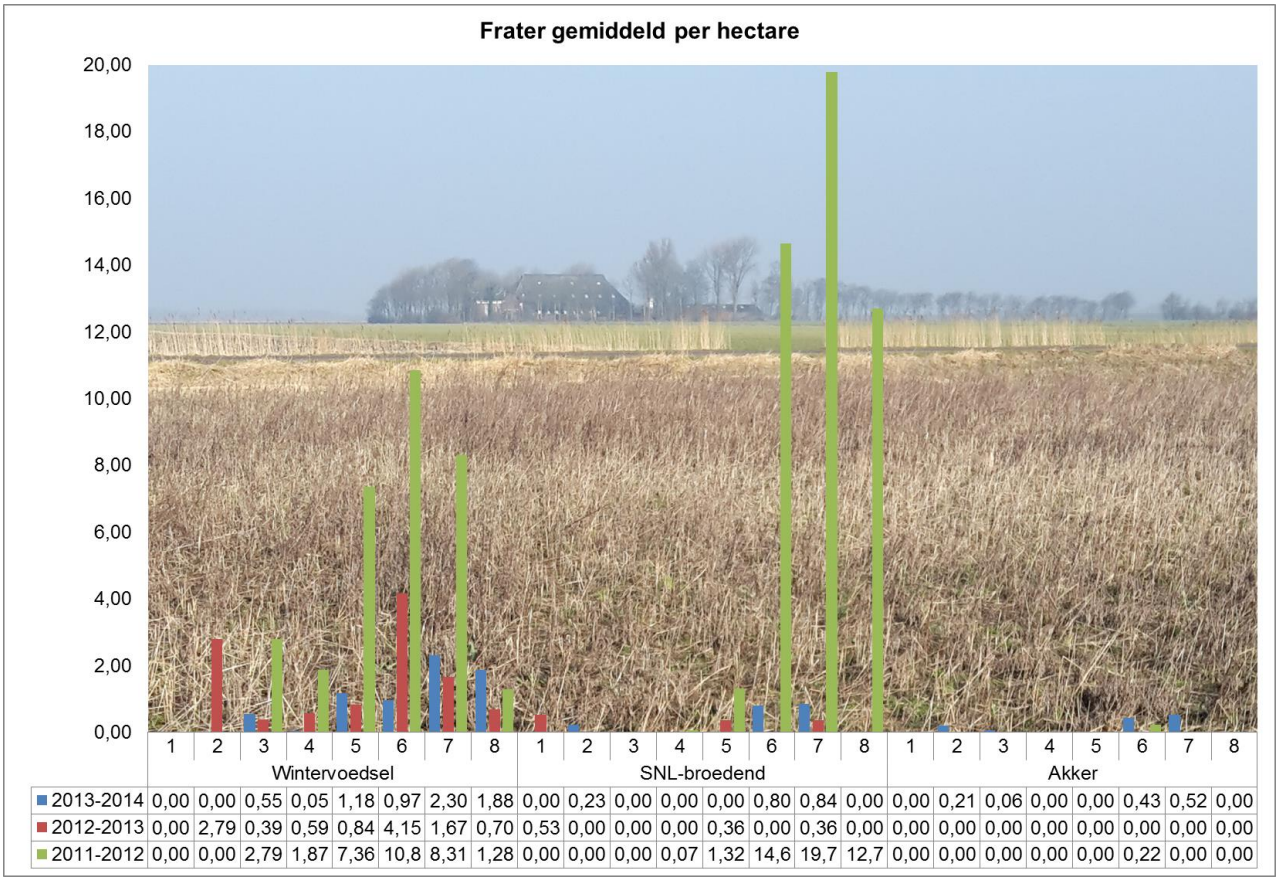

	1	2	3	4	5	6	7	8	1	2	3	4	5	6	7	8	1	2	3	4	5	6	7	8
	Wintervoedsel								SNL-broedend								Akker							
2013-2014	0,00	0,00	0,55	0,05	1,18	0,97	2,30	1,88	0,00	0,23	0,00	0,00	0,00	0,80	0,84	0,00	0,00	0,21	0,06	0,00	0,00	0,43	0,52	0,00
2012-2013	0,00	2,79	0,39	0,59	0,84	4,15	1,67	0,70	0,53	0,00	0,00	0,00	0,36	0,00	0,36	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
2011-2012	0,00	0,00	2,79	1,87	7,36	10,8	8,31	1,28	0,00	0,00	0,00	0,07	1,32	14,6	19,7	12,7	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,22	0,00	0,00

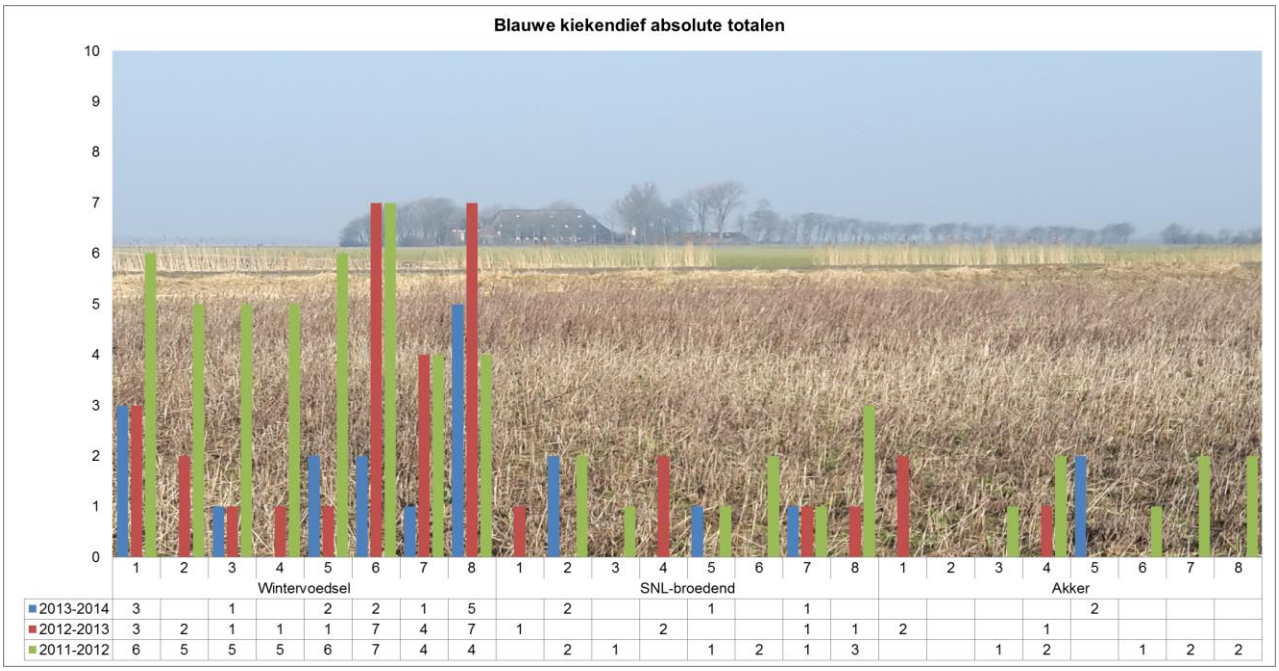

	1	2	3	4	5	6	7	8	1	2	3	4	5	6	7	8	1	2	3	4	5	6	7	8
	Wintervoedsel								SNL-broedend								Akker							
2013-2014	3		1		2	2	1	5		2			1		1						2			
2012-2013	3	2	1	1	1	7	4	7	1			2			1	1	2			1				
2011-2012	6	5	5	5	6	7	4	4		2	1		1	2	1	3			1	2		1	2	2